

DOI 10.36074/grail-of-science.17.02.2023.083

ДО ПИТАННЯ ДЕМАРКАЦІЇ МОВНИХ ЯВИЩ СОЦІОЛЕКТ, АРГО, ЖАРГОН, СЛЕНГ У МОВОЗНАВСТВІ

Лисенко Олена Миколаївна

викладач кафедри українознавства

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова,
Україна

Анотація. У статті розглянуто арго, жаргон, сленг як складові соціолекту та як самостійні дефініції. Проаналізовано концепції щодо їх понятійності, змісту та розмежування. Виокремлено характерні риси, ознаки, засоби творення досліджуваних понять. Виділено тематичні групи жаргонної лексики та сленгу. Здійснено дослідження загальнотеоретичного спрямування.

Ключові слова: соціолект, інтержаргон, арго, жаргон, сленг, демаркація, дефініція, конотація.

Актуальність. У сучасному мовознавстві відкритим залишається питання демаркації понять арго, жаргон, сленг. В ході різних лінгвістичних досліджень продовжується формування різних теорій і гіпотез щодо ідентичності та змістового наповнення цих термінів, що і сформувало актуальність нашої лінгвістичної розвідки. З огляду на підвищення уваги до культури мови на сучасному етапі вважаємо за доцільне проаналізувати вище вказані дефініції. Також, для більш детального аналізу позалітературних елементів, варто звернути увагу на відносно новий термін у лінгвістиці – соціолект.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Різномірне вивчення лексичного складу української мови завжди викликало живий інтерес у мовознавців. Дослідження понять арго, жаргон, сленг було і залишається актуальним як для вітчизняних так і для зарубіжних лінгвістів, а саме: Бартоліні М. Г., Борисова О. Є., Винник В. О., Грабовий П. М., Горбач О. Т., Мартос С. А., Матвіяс І. Г., Миколенко Т. М., Мосенкіс Ю. Л., Руденко М. Ю., Третяк Н. В. (в українській мові); Балабін В. В., Вільяман В. Г., Волошин Ю. К., Годунова О. В., Гошева О. В., Гусякова А. В., Ласкіна О. Є., Маковський М. М., Мозжухін К. Е., Сіріл Ч. Н., Шурупова М. В. (в англійській мові); Величко О. М., Колесниченко І. І., Чистяков Д. В. (у німецькій мові); Громова Г. О., Ретинська Т. І., Козельська О. А., Овчиннікова О. О. (у французькій мові) та ін.

Метою статті є вивчення концепцій мовознавців щодо питання демаркації понять арго, жаргон, сленг та соціолект.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціолінгвісти зазначають, що дефініція *соціолект* об'єднує в собі жаргон, сленг, арго, інтержаргон і була

введена для уникнення багатозначності цих термінів [3, с. 673]. Незважаючи на те, що саме поняття соціолекту та його складові не є літературною мовою, проте вони можуть переходити до її розряду після ряду модифікацій: жаргон – корпоративний жаргон – інтержаргон – просторіччя – розмовна лексика – літературна мова [3, с. 169, с. 674]; сленг – корпоративний сленг – інтержаргон – просторіччя – розмовна лексика – літературна мова [3, с. 666]. Соціалектам характерне конотативне забарвлення, позитивне чи негативне, певне додаткове чи нове набуте значення. Ні арготизми, ні жаргонізми, ні сленг не є окремою формою існування мови, оскільки їм не притаманні власні фонетичні, граматичні системи, а їх побудова ґрунтується на закономірностях національної мови [3, с. 37, с. 169, с. 666].

Інтержаргон можна вважати проміжним поняттям між жаргоном, сленгом та загально літературною лексикою. Інтержаргон є способом поширення жаргонної лексики та сленгу (які здебільшого існують в усній формі) «в засобах масової комунікації (газетах, журналах, радіо, на телебаченні, в інтернеті) або в художній літературі. За умови позбавлення культурних, функціонально-стилістичних, оціночно-емотивних конотацій, можливо, зміни денотативного значення» [3, с. 205] вони переходять до літературної мови.

В. Бондалетов підкреслює, що перераховані дефініції не є літературною мовою, оскільки притаманні певним виробничо-професійним, деяким соціальним, віковим групам, а не всьому народу, також не ототожнюються з територіальними діалектами, оскільки не використовуються всім населенням регіону [3, с. 674-675]. Він диференціює соціалекти наступним чином: «1) власне професійні лексичні системи, приміром рибалок, мисливців, гончарів, шевців, й ін. видів промислів і занять; 2) групові чи корпоративні жаргони, наприклад учнів, студентів, спортсменів, солдатів й ін., головним чином колективів молоді; 3) умовні мови (арго) ремісників, торговців, і близьких до них груп; 4) жаргон (арго) декласованих» [3, с. 675]. Проте, на нашу думку, «власне професійні лексичні системи» [там само] відповідають поняттю жаргонізми або професійні жаргонізми, оскільки виникають в процесі комунікації між людьми саме певних професій (медиків, поліцейських, військових, викладачів, будівельників та ін.). Їх формування тісно пов'язане з терміносистемами різних галузей та щоденною фаховою діяльністю працівників різних сфер. «Групові чи корпоративні жаргони» [там само] можна ототожнити з поняття сленг, оскільки визначальним тут є молодіжні колективи з певними віковими рамками. «Умовні мови (арго)» [там само] та «жаргон (арго)» [там само] так чи інакше все одно співвідносні з поняттям арго, бо арготизми є соціальною формою комунікації, що частіше притаманна декласованим верствам, рідше ремісникам та використовується для номінативного кодування, а тому не є зрозумілою пересічній особі.

Арго – слово французького походження, що перекладається як жаргон. Перші згадки про арго зустрічаються у Німеччині у XIII ст. у значенні мови жебраків [3, с. 37]. Арго – це штучно створена мова з елементами кодування для приховування семантики. Поняття арго розглядають у вузькому та у широкому значенні. У вузькому значенні це мова певної соціальної, декласованої групи, що існує, розвивається та використовується паралельно з національною та літературною мовою.

В ширшому розумінні арго розглядають як соціальний діалект, говірка або соціальний жаргон, що використовувався ремісниками для збереження професійних знань, навичок та вмінь. Зокрема в українській мові відомі арго кобзарів та лірників, вони використовували лебійську або шлепецьку (сліпецьку) мови, а також арго певних ремісничих груп (кожухарів, кушнірів, шаповалів). У вулчому значенні арго – це мова антисоціальних, декласованих елементів, а саме: злочинців, злодіїв, рекетирів, жебраків, бомжів, картярів-шулерів тощо [5, с. 31]. У процесі динамічного розвитку соціуму вживання арго у ширшому значенні втрачає свою актуальність, із зникненням ремісничих груп зникає потреба у його використанні, натомість, номінативні одиниці ремісників переходять до професійних жаргонів наприклад кравців, будівельників та ін.

На сучасному етапі розвитку суспільства, за межами лінгвістичних досліджень, арго здебільшого сприймається лише у вузькому значенні, а саме як різновид мови, форму комунікації людей, що були або перебувають у місцях позбавлення волі, злодіїв, або людей, які в рамках своєї професійної діяльності, дотичні до такого виду спілкування. Наведемо деякі приклади арго: *зек* – засуджений; *зона* – місця позбавлення волі; *феня* – мова, якою користуються злодії; *пальма* – верхнє ліжко в 2-х, 3-х ярусних ліжках в місцях позбавлення волі; *вата* – матрац на ліжку; *цифри* – номер телефону; *хмирь* – їжа, їдальня; *заріки* – гральні кості; *котли* – годинник; *філки* – гроші; *баланда* – приготована їжа в місцях позбавлення волі; *баландер* – той, хто роздає їжу, *малява* – записка.

Арготизмам притаманне емоційне забарвлення, експресивність, хоча головна мета це втаємничення, конспірація, кодування та приховування семантики. З точки зору номінації арго притаманна відносна сталість і закритість. Процес підміни вже існуючих арготизмів не дуже динамічний, проте з часом можуть замінитися на інші, оскільки значення арготизмів не повинні бути відомі стороннім чи широкому загалу. Арго поповнюються за рахунок запозичень з інших мов, переосмислення вже існуючих лексем народної мови, територіальних діалектів, слова загальнонародної мови можуть зазнавати лексико-синтаксичних, лексико-семантичних змін, арготизми утворюються шляхом перестановки, додаванням або відніманням складів, заміни звуків, мовної гри.

Поміж причин, що спонукали до створення окремої антисоціальної мови можна виділити наступні: 1) кодифікація, приховування певної інформації; 2) лаконічність передачі інформації, що містить бажаний підтекст, але у якому буде абсолютно відсутня двозначність; 3) експресивність та емоційна забарвленість лексем; 4) внутрішня ідентифікаційність, оскільки серед антисоціальних елементів є своя ієрархія і це має свій відбиток у процесі комунікації; 5) виокремити власну спільноту, яка існує на протигагу цивілізованому суспільству, зі своїми правилами, законами та нормами моралі, або підкреслити свою приналежність до такого класу.

Жаргон – слово французького походження, що перекладається як пташина мова, цвірінкання, незрозуміла мова, від гало-романського – базікати [5, с. 182]. На відміну від арго, жаргон є відкритою системою та передумовою його виникнення є бажання надати словам певного додаткового значення. На нашу думку з терміном «жаргон» співвідносне поняття професійні жаргонізи та

частково професіоналізми. Це слова чи словосполучення, які притаманні мовленню людей певної професійної діяльності та можуть використовуватися як неофіційні заміники термінів.

Найбільш об'єктивною, на наш погляд, є класифікація жаргонної лексики, що запропонована Ставицькою Л. О.: «1) за ознакою професії, 2) за станом у суспільстві, 3) за спільними інтересами чи вподобаннями, 4) за віковою ознакою, 5) класові жаргони» [4, с. 32], хоча, на нашу думку, поділ за віковою приналежністю та спільними інтересами доцільно віднести до сленгу, оскільки під віковою категорією найчастіше мається на увазі молодь, яка, з огляду на вподобання, займається спільною діяльністю, а класові жаргони тяжіють більше до арго, бо саме там найяскравіше виділяються декласовані або поза соціальні елементи.

Відповідно до сфер діяльності, професійної зайнятості, можна виділити різні види жаргону, наприклад:

військовий (*шишига* – техніка ГАЗ66, БМП; *беха* – бойова машина піхоти; *Дашка* – великокаліберний кулемет Дегтярова-Шпагіна ДШК; *Ксюха* – АКС-74У, автомат Калашнікова; *весло* – автомат Калашнікова АК74; *пакемон* – кулемет Калашнікова ПКМ; *маслята* – патрони);

медичний (*банкір*, *подарунок* – безпритульний, *акваріум* – приміщення, в якому знаходяться диспетчера, *закипання бабки* – у хворої набряк легень, *вітамін А* – аміназим, *нашенська* – Но-шпа, *Дротаверин*, *вода* – фізрозчин, *намордник* – медична маска);

будівельний (*гіпса* – гіпсокартон, *чорнова* – стартова шпаклівка, *izogips*, *чистова* – фінішна шпаклівка, *satengips*, *клопи*, *мушки* – шурупи саморізи, *пасати* – пасатижі, *єгиптянин* – дешева некваліфікована робоча сила, *Шурік* – шуруповерт);

педагогічний (*чистий аркуш* – відсутність знань, *простирадло* – велика кількість дозволів на відпрацювання на одній сторінці, *провалитися* – не здати залік, не скласти іспит, *хвіст* – заборгованість, *неук* – той, що нічого не знає, *плавати* – погано знати матеріал, *гальорка* – парти на останніх рядах, *викручувати руки* – випрашувати оцінку, *заліковка* – залікова книжка);

театральний (*гримушка* – вбиральня у гримерці, *вдягнути обличчя* – зробити грим, *халтура* – будь-яка діяльність за межами театру, *дідусь* – Станіславський, *скулс* – димова машина, *Морозити* – грати Діда Мороза, *Снігуріти* – грати Снігуроньку);

поліцейський (*браслети* – кайданки, *матняки* – адмінматеріали, *стуканчик* – легке ДТП, *люстра* – пробліскові маячки, *закладка* – наркотик схований для продажу, *задувка* – проходження водієм алкотесту);

ІТ сфера (*клава* – клавіатура; *вінда* – Windows, *клікнути* – натиснути мишкою, *комп* – комп'ютер, *ПЗ* – програмне забезпечення, *флешка* – флеш-карта, флеш-пам'ять, *чайник* – початківець, *мило* – електронна пошта, *юзати* – користуватися, *поюзати* – пошукати, *мотлох* – старе обладнання) та ін.

Жаргонізми характеризуються експресивністю, з позитивним чи негативним відтінком у значенні. Виникають стихійно, на ґрунті вже існуючих лексем, можуть бути варіантом синонімії зокрема у формі перифраз, евфемізмів та дисфемізмів, хоча загально доступні, відкриті, але не завжди зрозумілі людям,

що не належать до певних видів діяльності. Формування жаргонної лексики відбувається за рахунок іншомовної лексики, просторіччя, діалектів, та різних словотворчих процесів. З поміж останніх часто зустрічаються фонетичні зміни, що відображається у подібності за звуковим сприйняттям первинної назви та її видозміна у похідному жаргоні, суфіксальні та безафіксні прийоми, усичення, підміна одного поняття іншою номінативною одиницею на підставі подібності, схожих рис чи ознак.

Руденко М. Ю. зазначає, що жаргонній лексиці властива: «1) соціально-групова приналежність; 2) тематична спрямованість жаргонної лексики; 3) нестабільність, мінливість, але водночас, певна стійкість жаргонної лексики; 4) у деяких випадках регіональна приналежність жаргонних лексичних одиниць; 5) багатозначність; 6) позитивність; 7) емоційність, експресивність, гумористичність; 8) взаємодія жаргону з іншими формами мови; 9) взаємопроникнення різних жаргонів, особливо вплив злодійського жаргону на інші; 10) розширення сфер функціонування жаргону (наприклад, у художній літературі)» [2, с. 123].

Сленг – з англійської мови перекладається як жаргон. У ширшому розумінні сленг є лексичною системою, яка притаманна різним соціальним групам, професійним, віковим, що об'єднані спільними інтересами та спільною діяльністю. У вулчому значенні сленг ототожнюють з віковими групами, тому частіше можна зустріти поняття молодіжний та студентський сленг. Лексемам цієї категорії характерна експресивність, гумористичність, дотепність, іронія, багатство синонімії, креативність, згрубіле або зневажливе, презирливе конотативне забарвлення, оціночне судження, у той же час вона може бути співвідносною з нейтральною лексикою та формою існування розмовно-побутової або народної мови. Зазвичай сленг не є цілеспрямованим та специфічним способом кодування, тому його номінативні одиниці, як правило, є відкритими, загально відомим, або легко зрозумілими з контексту. Словниковий склад сленгу містить запозичення з інших мов, діалектні та посторічні форми, різні способи лексичної, семантичної та синтаксичної деривації.

Досліджуючи категорію сленгу Ставицька Л. О. вказує на такі його особливості: 1) широке використання метафор, в яких відображається креативність молоді; 2) стислість, лаконічність, яка використовується для заміни розгорнутих речень з надлишковою інформацією, використання мовного коду; 3) відображає сучасні реалії життя молоді; 4) використання вульгаризмів, згрубілих форм, зневажливої, нецензурної лексики, лайливих слів; 5) дотепність та гумор сленгових лексичних одиниць [4, с. 190-191].

Руденко М. Ю. зазначає, що студентський сленг не відноситься до гомогенних понять та визначає в його структурі наступні складові: «1) сленг, що відноситься до загально повсякденної лексики; 2) сленгові утворення, що описують людину (чоловіка / жінку); 3) опис стану і відчуття людини (особливо в стані стресу); 4) гроші; 5) автотранспортні засоби; 6) одяг; 7) соціальні стосунки; 8) емоції; 9) спілкування; 10) мораль і релігія; 11) навчання» [1, с. 168].

Прикладами **молодіжного сленгу** можуть бути наступні лексеми: *покоцаний* – побитий, пошкоджений; *забембав*, *дістав* – набрид, надокучив;

трешак – безлад; *штори* – окуляри; *малина* – комфортна, приємна ситуація; *ніштяк* – все добре; *мотор* – таксі; *відтягуватися* – відпочивати; *двіжуха* – розвага; *тусня, тусовка* – компанія, група на відпочинку; *диня* – голова; *на халяву* – за дурно, дарма, *стрьомно* – лячно, страшно.

Сленг **інтернет користувачів**: *всесвітня павутина* – інтернет мережа; *меседж* – повідомлення; *тіктокер, блогер, ютубер* – людина, яка знімає та виставляє за плату або безкоштовно відео у відповідних мережах; *пост* – опубліковане повідомлення; *челендж* – виклик; *лінк* – посилання; *авка* – титульне фото або малюнок, що представляє людину; *забанити* – заблокувати, *телега* – месенджер Telegram.

Висновки. З розглянутого у статті теоретичного матеріалу та практичного використання лексем в різних мовно-стилістичних категоріях, ми прийшли до висновку, що інколи номінативні елементи можуть повторюватися та використовуватися в різних видах соціолектів, або преходити з однієї понятійної групи в іншу, можливо, саме це і сприяє багатозначності та стиранню меж між поняттями арго, жаргон та сленг. На нашу думку для демаркації досліджуваних у статті дефініцій варто більше звертати увагу на елементи, що відрізняють та відокремлюють їх одне від одного, допомагають, провести чітке розмежування, а не схилитися до синтезу, що призводить до схрещування та змішання понять.

В подальших лінгвістичних розвідках вважаємо за доцільне продовжувати досліджувати лексичний склад та багатство української мови у діахронії, оскільки мова нації – це невичерпне джерело існування нашого народу.

Список використаних джерел:

- [1] Лось (Руденко) М. Ю. (2012) Сленг американських студентів. *Актуальні питання сучасної науки та освіти: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної та науково-методичної конференції викладачів і студентів СДПУ, учителів загальноосвітніх закладів* (с. 161 -169) 24–25 квітня, 2012, Слов'янськ, Україна: Слов'янський дер. пед. ун-т.
- [2] Руденко М. Ю. (2019) Арго, жаргон і сленг у Європейському й Американському мовознавстві: історія і сучасний стан дослідження. (дис. ... канд. філологічних наук). Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Слов'янськ, Україна.
- [3] Селіванова О. О. (2011). Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К.
- [4] Ставицька Л. О. (2005). Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика.
- [5] Українська мова. Енциклопедія (2004). Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.